

Cultures i identitats culturals: un debat inacabat

Yolanda Aixelà Cabré (IMF-CSIC)

Barcelona, 25 de maig de 2020
3 minuts

El concepte de cultura i l'estudi de les identitats culturals continua centrant els esforços teòrics i metodològics de l'antropologia. La tradició antropològica europea i bona part de la nord-americana consideren avui que la cultura és un mitjà per estudiar la societat, i en cap cas una essència en si mateixa. Ara bé, aquest consens ha estat fruit d'excel·lents dissertacions com les de Kuper (1999), que van permetre alertar sobre la multiplicitat de significats del concepte de cultura, avisant de l'efecte subsumció al qual es podrien veure sotmeses les identitats culturals. Per això, s'està atent per evitar l'equivalència entre «cultura» i «societat», per no estar constituïdes d'elements equiparables, tal com va destacar Martí (2003 : 40), com també de la necessitat d'evitar la confusió entre «cultura» i «identitat cultural», perquè les experiències personals de la cultura viscuda poden posar en evidència les contradiccions existents entre les identitats culturals i les identificacions polítiques (Terradas, 2004).

Els estudis postcoloniais compten en el seu haver la crítica a un concepte de cultura abstracte, essencialista, monopolitzat pels Estats-nació i enunciat des d'alguns grups concrets amb interessos polítics (Aixelà- Cabré, 2018). Avui, s'ha pres consciència que l'anàlisi de la diversitat cultural ha d'incorporar perspectives flexibles i obertes perquè hi ha un consens estès que la cultura constitueix una variable identitària, híbrida i permeable (Bhaba, 1994. Werbner, 2002), desterritorialitzada i deshomogeneïzada (Appadurai, 1999). Per tot això, Grillo (2003 : 158) proposava que el concepte de cultura

inclogués pràctiques simbòliques, familiars, corporals, alimentàries o d'una altra índole que permetessin agrupar les persones, i les seves identitats, en cultures específiques, evitant així entendre la cultura com allò que defineix els éssers humans.

Aquestes reflexions són imperants per l'alt nivell de diversitat religiosa, ètnica i cultural en què viuen les societats urbanes actuals, atès que el multiculturalisme, com a resposta al fracàs del «melting pot», ha estat un vehicle útil per reemplaçar velles formes de jerarquia ètnica i racial, com també per integrar noves perspectives de la diversitat en els sistemes democràtics actuals (Wieviorka, 2012). Com va constatar Eckstein (1989), la marginació sociopolítica i econòmica va convertir el concepte «cultura» en eix de les reivindicacions col·lectives. Però altres investigadors s'han mostrat preocupats. Vertovec (1998 : 11) va assenyalar que com més èxit tingués l'acció reivindicativa en la pràctica social, més essencialista i estàtic seria el concepte de cultura: «al reconsiderar la diversitat o el multiculturalisme, cal emfatitzar menys el 'culturalisme' i més el 'multi'». Per la seva banda, Balibar i Wallerstein (1991) alertaven del risc que el multiculturalisme legitimés un racisme diferencialista basat en el relativisme per la diferència cultural. De fet, l'apropiació del discurs essencialista per part dels grups hegemònics va generar noves ideologies de supremacia grupal que van conduir a un racisme cultural (Balibar i Wallerstein 1991. Nash 2002). Així que caldrà tenir molt presents les afirmacions de Stolcke (2003 : 177), quan posava en evidència que el fonamentalisme / essencialisme cultural ha estat «a particular variation of the same theme in a neo-liberal world divided, nonetheless, into nation- states, one of whose persistent functions is to control the movement of people across borders».

Bibliografia citada

Aixelà-Cabré, Yolanda. 2018. *The Management of Religious, Ethnic and Cultural Diversity in Europe in the 21th Century. The Variety of National Approaches*. NY, Lewinston: Edwin Mellen.

Appadurai, Arjun. 1999. «Globalization and the Research Imagination». *International Social Science Journal* 160 : 229-238.

Balibar, Etienne y Wallerstein, Immanuel. 1991. *Raza, nación y clase*. Madrid: Iepala.

Bhabha, Homi. 1994. *The Location of Culture*. Londres: Routledge.

Eckstein, Susan (ed.). 1989. *Power and Popular Protest: Latin America Social Movements*. Berkeley: University of California Press.

Grillo, Ralph. 2003. «Cultural Essentialism and Cultural Anxiety». *Anthropological Theory* 3 (2) : 157-173.

Kuper, Adam. 1999. *Culture: the anthropologist' Account*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Martí Pérez, Josep. 2003. «Antropòlegs sense cultura?». *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia* 19 : 35-53.

Nash, Mary. 2002. «Diversidad, multiculturalismos e identidades: perspectivas de género». En Nash y Marre (eds), *Multiculturalismos y género*: 21-47. Barcelona: Bellaterra.

Stolcke, Verena. 2003. «Comment on R. D. Grillo, 'Cultural Essentialism and Cultural Anxiety'». *Anthropological Theory* 3 (2) : 175-177.

Terradas, Ignasi. 2004. «La contradicción entre identidad vivida e identificación jurídico-política». *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia* 20 : 63-79.

Vertovec, Steven. 1998. «Multi-Multiculturalisms». En Martinello (ed.), *Multicultural Policies and the State: a Comparison of two European Societies*: 25-38. Utrecht: Utrecht University.

Werbner, Pina. 2002. *Imagined Diasporas among Manchester Muslims. The Public Performance of Pakistan Transnational Identity Politics*. Oxford: James Currey.

Wiewiorka, Michel. 2012. *Multiculturalism: Success, Failure, and the Future*. Washington D.C.: Migration Policy Institute

Dra. Yolanda Aixelà Cabré

Doctora en Antropologia Cultural. Els seus treballs de camp han estat a Egipte, Marroc, Guinea Equatorial i Espanya, i etnografia multi-localitzada a Suïssa, Anglaterra, Països Baixos, Camerun i Sud-àfrica. Des del 1999, ha participat en 17 programes d'investigació espanyols i 1 projecte Consolidar, 5 dirigits per Aixelà-Cabré sobre migrants àrabs, imazighens i subsaharians a Europa, musulmans, multiculturalisme i canvis socials a l'Àfrica i colonialisme i postcolonialitat a Europa-Àfrica. És autora i / o coeditora de 13 llibres i 76 capítols de llibres. Els seus darrers llibres són *Ciudades, Globalización y Patrimonio Contestado. Una historia de Bata y de Al-Hoceima 1900-2019* (Guinea Ecuatorial y Marruecos (Edicions Bellaterra, 2019) i *The management of ethnic, religious and cultural diversity in Europe in 21th century* (Edwin Mellen, USA, 2018; traduït per Ed. Bellaterra al 2019). El seus darrers articles són «The Presence of the Colonial Past: Equatorial Guinean Women in Spain» (Itinerario, 2020) i «Colonial Memories and Contemporary Narratives from the Rif. Spanishness, Amazighness and Moroccaness seen from Al-Hoceima and Spain» (Intervencions 2019).